

INHERENSEN REFLEXÍV ÉS RECIPROK PREDIKÁTUMOK A MAGYARBAN: OSZTÁLYOZÁSI PROBLÉMÁK*

RÁKOSI GYÖRGY

1. Bevezetés

A nyelvek egy jelentős részében két alapvető stratégia létezik a reflexív (*visszaható*) és a reciprok (*kölcsönös*) szemantikai viszony kódolására. Egyrészt rendelkezésre áll egy termékenyen használható visszaható és egy kölcsönös névmás, melyek egy nem-alanyi argumentumhelyet kitöltve teszik az adott viszonyra jelöltté a predikátumot:

- (1) a) *János megmosta magát.*
b) *John washed himself.* (angol)
'János megmosta magát.'
c) *Dan raxac et acmo.* (héber; Reinhart & Siloni 2003)
'Dan megmosta magát.'
- (2) a) *János és Kati megcsókolták egymást.*
b) *John and Kate kissed each other.* (angol)
'János és Kati megcsókolták egymást.'
c) *Dan ve-dina nišku ze et ze.* (héber; Siloni 2001)
'Dan és-Dina megcsókolták egymást.'

Másrészt a predikátumok egy kisebb csoportja a névmás jelenléte nélkül is képes reflexív vagy reciprok viszonyt jelölni:

- (3) a) *János megmosakodott.*
b) *John washed.* (angol)
'János megmosakodott.'
c) *Dan hitraxec.* (héber; Reinhart & Siloni 2003)
'Dan megmosakodott.'

* Köszönetet mondok a cikk névtelen lektorának és Kenesei Istvánnak a kéziratához fűzött gondos megjegyzéseikért. Minden esetlegesen fennmaradó hibáért kizárólag engem terhel a felelősség.

- (4) a) *János és Kati csókolóztak.*
 b) *John and Kate kissed.* (angol)
 ‘János és Kati csókolóztak.’
 c) *Dan ve-dina hitnašku.* (héber; Siloni 2001)
 ‘Dan és-Dina csókolóztak.’

Az ilyen predikátumokra a továbbiakban *inherensen reflexív* (3), illetve *inherensen reciprok* (4) predikátumokként fogunk utalni ebben a tanulmányban.¹

A nemzetközi szakirodalomban, ha változó megfogalmazásban is, de jól ismertek ezek a különbségtételek.² A (3–4) által reprezentált kódolási stratégiának a névmási stratégiától (1–2) való elkülönítése a leíró magyar nyelvtani hagyományban is jelen van, bár Keszler (2000) kivételével, ahol a *kölcsönös igék* csoportja lényegében a saját jogán szerepel, a reciprok predikátumokat rendszeresen csak mint a reflexívek egy különleges alosztályát említik.³ A tulajdonképpeni reflexív osztályra ezek a munkák *igazi visszaható igékként* utalnak.

Az elméleti nyelvészeti munkák közül Komlósy (1992, 1994), valamint Alberti (1997) is egyértelműen elkülöníti egymástól az *inherensen reflexív* és *reciprok* tételeket (Alberti ez utóbbiakat *szimmetrikus* predikátumokként kezeli). Komlósy hívta fel először arra a figyelmet a magyar nyelv vonatkozásá-

¹ Az idegen eredetű kifejezések helyett használhatnánk magyar megfelelőiket, az *eredendően visszaható* és az *eredendően kölcsönös* kifejezéseket is. A magyar leíró nyelvtani hagyomány különösen a *visszaható igék* és részben a *kölcsönös (jelentésű) igék* terminusokat használja is, azonban ezek alatt az igék hol szűkebb, hol bővebb osztályát érti (vö.: Fejős 2005). Jelen cikkben egyértelmű meghatározást kívánunk adni arra, mi tekinthető *visszaható* vagy *kölcsönös* predikátumnak (nem szűkítve le egyik csoportot sem pusztán az igék egy alosztályára), és éppen ezt a célt szem előtt tartva inkább az *inherensen reflexív* és az *inherensen reciprok* kifejezéseket fogjuk használni, hogy elkerüljük annak a sokféle értelmezésnek az esetleges felidéződését, melyek a leíró nyelvtani hagyományban a magyar(osabb) megfelelőikre ráakódtak.

² Az átfogó tipológiai jellegű monográfiák közül máig alapműnek számít Faltz (1977), illetve az újabb keletű Kemmer (1993). Az előbbi elsősorban a reflexív viszony nyelvi kódolásával foglalkozik, míg az utóbbi a reciprokkal is. Ezek mellett természetesen számtalan egyéb publikáció született a témához kapcsolódóan, bár meg kell jegyezni, hogy az *inherensen reflexív*, és különösen az *inherensen reciprok* predikátumok vizsgálata – a hatvanas évek második felében mutatkozó kezdeti generatív érdeklődés után – csak a múlt század kilencvenes éveiben kapott ismét nagyobb figyelmet az elméleti nyelvészetben. Ezen publikációk közül a fontosabbakra (és a számunkra relevánsakra) a megfelelő helyeken fogunk hivatkozni, e cikk keretein belül azonban nincs mód arra, hogy áttekintsük a teljes nemzetközi szakirodalmat.

³ A reciprok predikátumokat Tompa (1961) és Rácz (1991) az ún. *álvisszaható igék* közé sorolja be; Grétsy – Kovalovszky (1980) pedig *kölcsönös értelmű visszaható igékről* beszélnek.

ban, hogy a reciprok predikátumok nem csak a (4) által reprezentált szerkezetben jelenhetnek meg, hanem van egy kétargumentumos változatuk is:⁴

(5) *János csókolózott Kátival.*

Ez a szerkezet a régebbi leíró irodalomban még nem, de a Keszler (2000)-ben már szerepel, legalább az említés szintjén. Komlósy (1992, 1994) javasolta elsőként azt is, hogy a reciprok predikátumok osztályába ne csak a morfológiailag jelölt, prototipikusnak tekintett tételeket (mint a *verekedik*, *csókolózik*, stb.) soroljuk be rendszerszerűen, hanem az általában morfológiailag külön nem jelölt ún. *társas tevékenység igéit* (mint a *hógolyózik*, *kártyázik*, *beszélget*, stb.) is.

A magyar szakirodalom azonban, csakúgy, mint a nemzetközi, rendszerint nem nyújt igazán jól használható kritériumokat ahhoz, hogy egyértelműen, az anyanyelvi beszélők intuícióira is támaszkodva meghatározhassuk, milyen predikátumokat tekintünk inherensen reflexívnek vagy reciproknak, és különösen, hogy tisztázhassuk a két osztály egymáshoz való viszonyát. Valószínűleg ez az oka annak, hogy az ezzel a témakörrel foglalkozó munkákban, kimondva vagy kimondatlanul, de rendszeresen felmerül a kategorizáció problémája. Különösen nyilvánvaló ez a reflexív predikátumok esetén. Az idézett munkák vagy azt a stratégiát követik, hogy csak igazán prototipikus képviselőket említenek meg (Alberti 1997: *(meg)borotválkozik*; Komlósy 1992, 1994: *vakarózik*, *mosakodik*, *meztörülközik*); vagy igyekeznek nagyobb számú példát hozni ugyan, viszont ebben az esetben sokszor indoklás nélkül olyan tételek is bekerülnek a reflexív osztályba, melyeket intuitív megítélés alapján nem idetartozónak (vagy legalábbis nagyon marginálisnak) vélhetünk. Tompa (1961) és Grétsy–Kovalovszky (1980) például igazi visszaható igének tekint olyan igéket, mint a *hányódik*, *nyomul*, *rázkódik*, *felfűvődik*, *vesződik*, *tolakodik* vagy a *temetkezik*. A reciprok osztály terjedelmét illetően már nagyobb az egyes szerzők közti egyetértés, de a leíró munkákban itt is felbukkannak kevésbé egyértelműen ide tartozó tételek, mint például a *csúfolódik*, *illik*, *kötődik*, vagy a *vagdalkozik*.

Annak, hogy milyen tételeket veszünk fel ebbe a két osztályba, nem csak leíró vagy nyelvtipológiai következményei lehetnek, hanem elméleti

⁴ A magyar reciprok predikátumok melletti komitatívuszi kifejezés argumentumi voltát bizonyító érveket részletesen tárgyalja Rákosi (2003, 2005). Erről a szerkezetről más nyelvekben lásd Dimitriadis (2004).

szempontból fontosak is. A Reinhart–Reuland-féle (1993) kötéselméletben például fontos szerepet játszik, hogy egy predikátum reflexív-jelölt-e. Egy P predikátum akkor reflexív-jelölt, ha „ P lexikailag reflexív [vö. (3)] vagy ha P egyik argumentuma egy visszaható névmás [vö. (1)]”. Mindez előfeltételezi, hogy létezik egy független módon meghatározott inherensen reflexív predikátumosztály.⁵ Hasonlóan fontos szerepet játszik Alberti (1997) itt most részletesen nem ismertető argumentumszerkezeti elméletében az általa szimmetrikusnak nevezett predikátumok osztálya (ide sorolja az általunk inherensen reciproknak tekintendő predikátumokat),⁶ melynek megléte miatt lényegében külön szabályokkal kell kibővítenie a rendszerét.

Ebben a cikkben arra teszünk kísérletet, hogy megpróbáljuk szabatosan, ám ugyanakkor elméletfüggetlen módon definiálni az inherensen reflexív és reciproknak predikátumok osztályát a magyar nyelvben. Először megmutatjuk, hogy egyes konkrét szerkezetekben mutatott viselkedésük a reflexív és a reciproknak tételeket elkülöníti egymástól éppúgy, mint a predikátumok egyéb osztályaitól, vagyis külön osztályként való szerepeltetésük pusztán a magyar nyelven belüli adatokra támaszkodva is indokolt (2. fejezet). Ezután amellet érvelünk, hogy sem morfológiai (3. fejezet), sem pedig lexikális szemantikai (4. fejezet) tulajdonságok alapján nem végezhető el egy ilyen osztályozás. A megkülönböztető tulajdonságok legnyilvánvalóbban az argumentumszerkezet szintjén ragadhatók meg, így a két osztály definícióját, Alberti (1997) módszerét felhasználva, rokonítható argumentumszerkezetek közti megfelelő logikai következményviszonyok meglétére fogjuk alapozni (5. fejezet). A dolgozatot néhány összegző és egyben kitekintő jellegű megjegyzéssel zárjuk a 6. fejezetben.

2. A két predikátumosztály felállításának szükségességéről

A modern nyelvészetben általánosan elfogadott alapelv, hogy pusztán szemantikai alapú osztályozásokat nem tekinthetünk legitimnek ha ezeknek semmilyen formai-konstruktív megfelelője nem mutatható ki. Az inherensen reflexív és reciproknak osztályok felállítása is akkor indokolt tehát, ha az így meghatározott predikátumok valóban sajátos formai tulajdonságok-

⁵ Reinhart–Reuland (1993) nem tárgyalja a reciproknak viszonyt.

⁶ Rákosi (2005) különválasztja az ágensi alanyúnak tekintett reciproknak predikátumokat a nem-ágensi alanyúaktól és csak az utóbbiakat tekinti szimmetrikusnak. Ennek a különválasztásnak az indokai az idézett műben megtalálhatók, itt erre a témára csak a szükséges mértékben térünk vissza az 5. fejezetben.

kal bírnak. A 3. fejezetben megmutatjuk, hogy morfológiai kritériumok alapján nem tudjuk ezt a két osztályt felállítani, a 5. és a 6. fejezetben pedig amellet érvelünk, hogy ezen predikátumok legtöbb megkülönböztető sajátosága az argumentumszerkezet szintjén ragadható meg. Ezt előkészítendő, és egyúttal legitimálva is az itt javasolt osztályozást, ebben a fejezetben röviden megmutatjuk, hogy mind a reflexív predikátumok, mind pedig a reciprokok előfordulnak sajátos, csak rájuk jellemző szerkezetekben.

Az inherensen reflexív predikátumok egyik legfontosabb jellemzője, hogy a képzésük bemenetétül szolgáló tárgyias ige alanyi és általában tárgyi (legtöbbször Ágens, illetve Páciens thematikus szereppel bíró) argumentumainak jelöletei egybeesve jelennek meg a reflexív tétel alanyi argumentumán.⁷ Ez az oka annak, hogy az inherensen reflexív tételek egyszerre mutatnak (vagyla-gosan megjelenő) ágensi és páciensi tulajdonságokat is (Rákosi megj. e):

- (6) a) *A katonák ma reggel késsel borotválkoztak meg.*
b) **A katonák ma reggel késsel sebesültek meg.*
- (7) a) *A meg nem borotválkozott katonákat az őrmester kiállította a sorból.*
b) **A fel nem kiáltott katonákat az őrmester kiállította a sorból.*

(6a)-ban a reflexív *borotválkozik* ige eszközhatározóval fordul elő, ami csak egy ágensi argumentum (itt az alany) jelenléte esetén engedélyezett. (6b)-ben az alany nem ágensi, így a mondat sem elfogadható. (7a)-ban viszont a *borotválkozik* igének a befejezett melléknévi igenévi alakja található, méghozzá jelzői szerepben, amit viszont rendszeren csak páciensi alanyú tételek engedélyeznek a tárgyatlan igék közül. Az ágensi-alanyú *felkiált* így nem is alkot elfogadható igeneves szerkezetet (7b).⁸ Mindez egyértelműen elkülöníti az inherensen reflexív predikátumokat az egyéb, sokszor *mediálisnak* hívott pusztán páciensi alanyú igék osztályától. Ilyen igéket találunk a (6b) és a (8) példákban:

- (8) *A katonák bajsza kifehéredett.*

⁷ Vö. Komlósy (1992, 1994) és Alberti (1997) a magyar szakirodalomból.

⁸ Az eszközhatározóknak az alany ágensségének vizsgálatára való felhasználásáról lásd Reinhart (2000), a befejezett melléknévi igenévnék a páciensi thematikus szerep tesztelésére való alkalmasságát pedig, többek közt Alberti (1997) és Laczkó (2000) vizsgálja. A (7)-ben levő szerkezetek elfogadhatóságát több megszorítás is befolyásolja, például csak telikus igékből képzett igenevek szerepelhetnek benne. Az általunk tárgyalt két osztály mindegyikében vannak atelikus igék is, ezeken az igenévi tesztet értelemszerűen nem lehet alkalmazni.

A két osztály a régebbi magyar leíró nyelvtanokban rendszeresen összemosisdik. Az eszközhatározós teszt azonban csak a reflexív predikátumokat mutatja ágensi alanyúnak, a mediálisokat értelemszerűen nem:

- (9) a) **A katonák bajsa kifehéredett a hidrogénnel.*
b) *Az őrmesternek tetszetek a kifehéredett bajszú katonák.*

Az inherensen reflexív predikátumok legfontosabb megkülönböztető jegye tehát az, hogy alanyi argumentumuk egyszerre mutat ágensi és páciensi tulajdonságokat.

Az inherensen reciprok predikátumok meghatározó tulajdonsága, mint azt az (5)-ös példa alapján már említettük, hogy a mellettük megjelenő komitatívuszi kifejezés argumentum. Ez azonban még önmagában nem azonosítja ezt az osztályt, hiszen (előzetesen) nem reciproknak gondolt predikátumoknak is lehet komitatívuszi argumentum a vonzata, vö.: *kitol vkivel, szembeszáll vkivel, törődik vkivel*, stb. Így mind a két predikátumtípus engedélyezi a kölcsönös névmás jelenlétét a szóban forgó argumentumi pozícióban. Amiben különböznek, az az, hogy csak az inherens reciprok predikátumok engedik meg a komitatívuszi kölcsönös névmás elhagyását, méghozzá a jelentés radikális megváltozása nélkül.⁹

(10) *János és Kati jól kitoltak *(egymással).*

(11) *János és Kati veszekedtek (egymással).*

A (11) által reprezentált szerkezet tehát valóban az inherensen reciprok predikátumok sajátja.

Szintén elkülöníti az inherensen reciprok predikátumokat a nem-reciprokuktól az a tulajdonságuk, hogy nem engedélyezik maguk mellett a *kölcsönösen* határozószót. Ezt a határozószót általánosan engedélyezi a kölcsönös névmás jelenléte (12), illetve egyes, kollektív olvasatokat megengedő predikátumok esetén az ige szemantikai tartalma (13):

(12) a) *János és Kati kölcsönösen megcsókolták *(egymást).*

b) *János és Kati kölcsönösen küldtek egy lapot *(egymásnak).*

⁹ A névmás nélkül (11)-nek van egy olyan olvasata is, mely szerint János és Kati nem egymással, hanem valaki mással veszekedtek (vö.: Komlósy 1992, 1994). Ezzel azonban nem változik meg az alapesemény típusa, továbbra is reciprok marad.

- (13) a) *János és Kati kölcsönösen vádaskodtak (egymás ellen).*
b) *János és Kati kölcsönösen beleegyeztek egy kompromisszumos megoldásba.*

A (13)-ban szereplő predikátumok nem tartoznak az inherensen reciprok predikátumok közé, amit jól mutat például az a tény, hogy nem engednek meg komitatívuszi argumentumokat maguk mellett:

- (14) a) **János és Kati vádaskodtak egymással.*
b) **János és Kati beleegyeztek egy kompromisszumos megoldásba egymással.*

Az inherensen reciprok predikátumok mellett a *kölcsönösen* határozószó nem engedélyezett sem a kölcsönös névmás jelenlétében, sem pedig anélkül:

- (15) a) **János és Kati kölcsönösen csókolóztak (egymással).*
b) **János és Kati kölcsönösen találkoztak (egymással).*

Ennek a megszorításnak a pontos okáról nem tudunk számot adni. Valószínűsíthető, hogy a (15)-beli predikátumok által jelölt események típusát olyan fajta reciprok viszony határozza meg, mely nem összeegyeztethető a *kölcsönösen* által denotált reciprok viszony típusával; ennek a részletesebb tárgyalására azonban itt nincs módunk.¹⁰ Ami közvetlenül fontos a számunkra: ebben a szerkezetben az inherensen reciprok predikátumok nem grammatikusak, míg a reciprok viszonyt más módon kódoló predikátumok igen.

3. Morfológiai kritériumok

Az inherensen reflexív és a reciprok predikátumokkal foglalkozó munkák rendszeresen hangsúlyozzák a két csoport közti morfológiai hasonlóságot.¹¹ Ez, az alábbi és az ezekhez hasonló párok alapján, motiváltnak is tűnik:

- (16) *borotválkozik - találkozik, betakarózik - csókolózik, mosakodik - verekedik, rávetődik - tegeződik, stb.*

¹⁰ A *csókolóztak* és a *megcsókolták egymást* által jelölt események szemantikai típusának különbözőségét részletesen tárgyalja Kemmer (1993) és Dimitriadis (2004). Erre az 5. fejezetben még röviden visszatérünk.

¹¹ Például Komlósy (1992) szerint „az ún. kölcsönös igék a magyarban megkülönböztethetetlenek a visszaható igéktől: a két csoport képzői azonosak.”

A Komlósy (1992, 1994) által a reciprok osztályba sorolt *társas tevékenység igéi* azonban vegyes morfológiájúak:

(17) *táncol, kártyázik, beszélget, stb.*

Rákosi (2005) pedig amellet érvel, hogy minden releváns tulajdonságukban reciprokként viselkednek egyes összetett predikátumok is, mint például:

(18) *békét köt, levelet vált, kezet fog, stb.*

Tételezzük fel azonban az érvelés kedvéért, hogy a (17) és a (18) típusú predikátumok nem tartoznak a „valódi” reciprok predikátumok osztályába. Ekkor feltehetjük, hogy a (16)-ban felsorolt alakok egyfajta *reciproreflexív* (Langedoen – Magloire 2003 terminusa) morfológia megjelenítői, mely tárgyas igékből képez tárgyatlanokat a szóban forgó két viszonynak a kódolására.

A (16)-féle morfológia azonban egyáltalán nem csak reflexív és reciprok tételekre korlátozódik, amit könnyű belátni az alábbi példák alapján:

(19) *János és Kati imádkoznak / uralkodnak / vállalkoznak a feladatra.*

Az *imádkoznak* predikátum például semmiképp sem jelentheti azt, hogy János és Kati egymást vagy magukat imádják. Nem igaz tehát az, hogy valamilyenféle reciproreflexív morfológiával lenne dolgunk, mivel használhatósága a tárgyalt két kategóriánál sokkal szélesebb körű. Mindez egyetemesen jellemző azokra a nyelvekre, amelyekben a magyarral rokonítható morfológia található meg a reflexív és reciprok igék mellett mediális, unakkuzatív és esetleg passzív alakokon is.¹²

Mindazonáltal továbbra is feltételezhetnénk, hogy ennek a morfológiának a megléte szükséges (bár a fentiek alapján nem elégséges) kritérium ahhoz, hogy egy igét a reflexív (vagy a reciprok) osztályba soroljunk be. Ezt azonban kérdésessé teszi az a tény, hogy ezek a képzők a mai magyar nyelvben már vagy csak nagyon korlátozottan termékenyek, vagy pedig csak egy adott tartományban használhatók, mint az alábbi, foglalkozásnevekből képzett példákban:

(20) *újságíróskodik, ügyvédkedik, topmenedzserkedik*

¹² Ilyen nyelv például az albán, a görög, vagy a héber is, lásd Kemmer (1993), Reinhart (2000). Reinhart (2000) szerint ez morfológia argumentum-redukció jeleként funkcionál, míg Kemmer (1993) kognitív elemzésében fogalmi hasonlóság fűzi össze az ezt a morfológiát viselő igeosztályokat. Ezeknek a tágabb összefüggéseknek a tárgyalása kívül esik ennek a tanulmány-
nak a keretein.

A reflexív/reciprok predikátumok közt nem találtam ilyen módon képzett neologizmusokat, léteznek viszont olyan, morfológiailag nem jelölt igék, melyeket úgy tűnik, tudunk visszaható értelemben használni:

(21) *Úgy tűnik, ez a lány mostanában sokat gyantázott/epilált.*

A cikk névtelen lektora azonban megjegyzi, hogy ezen igék visszaható értelmezése nem szükségszerű. Ha (21) például egy fodrászról szól, akkor a legvalószínűbb olvasatban ez a fodrász másokat, és nem pedig magát gyantázta vagy epilálta. Ez azt valószínűsíti, hogy a szótárban nem szerepelnek külön reflexív tételként ezek az igék, hiszen elhagyható tárgyuk jelölétének beazonosítása mindig a kontextus függvénye. Abban számítanak különlegesnek, hogy a mai magyarban egyéb információ híján egyre inkább a visszaható olvasat számít jelöletlennek sok beszélő számára. Vegyük észre azonban, hogy úgy tűnik, az öngyantázás megközelítőleg ugyanolyan jelentőségű és gyakori cselekvéssé vált, mint mondjuk a borotválkozás. Amennyiben a (16)-beli morfológia termékeny lenne, mint reflexívjelölő, akkor ez erős motivációt jelentene arra, hogy megjelenjen a szókészletben egy erre a morfológiára jelölt tétel (például: *gyantázódik*). Hogy ez nem történt meg, az plauzibilissé (de semmiképp sem bizonyítottá) teszi azt, hogy a (16)-beli morfológia nem szükségszerű (recipro)reflexív jelölő a mai magyar nyelvben. Így az odaértett tárgy beazonosíthatósága szempontjából alulspecifikált alakokat használjuk: az *epilál* és a *gyantázik* igéket.¹³

¹³ A névtelen lektor megjegyzi ugyanakkor, hogy a magyarban a *leül* – *leülteti magát* párok közti jelentésviszonyt „nem könnyű megkülönböztetni” a *mosakodik* – *mossa magát* párok közti jelentésviszonytól. Ebből az következne a lentebb ismertetendő (42) alapján, hogy a *leül* egy inherensen reflexív ige, s mint ilyen, egyben példa is arra, hogy vannak külön morfológiával nem jelölt tételek ebben az osztályban. A *leül* ige igen érdekes problémákat vet fel (és vele együtt ágensi használatukban a *repül*, *gurul*, *gördül*, stb. igék is), amelyeket itt nem tudunk a teljesség igényével számba venni. Csak annyit jegyzünk meg, hogy jelen dolgozat, minden hasonlóság ellenére, nem tekinti inherensen reflexívnek a *leül* tételt, mégpedig elsősorban a következő (önmagukban még nem perdöntő) okok miatt:

(i) A *leül* (és társai) esetén a tárgyas változat valódi (vagyis értelmezhető) műveltető (kauzatív) morfológiát visel.

(ii) Az általam megkérdezett beszélők többsége ennek a formaiságnak tulajdonképpen megfelelően akkor tartja csak elfogadhatónak a *leülteti magát*, vagy különösen a *begurította magát a szobába* kifejezést, ha az alanyt olyan szereplőként tudják értelmezni, aki nem egyszerűen csak leül vagy begurul, hanem előidéz valamilyen olyan helyzetet, aminek az lesz az eredménye, hogy a végén ez a szereplő ül vagy gurul. A *begurította magát a szobába* kifejezést szinte csak ebben az értelemben tudták elfogadni a beszélők (például: valaki tolószékben ül, és azt gurítja – ennek eredményeképpen maga is begurul a szobába a székekkel együtt). Így a visszaható viszony csak áttételesen áll fent.

A (16)-beli morfológia tehát nem elégséges kritériuma annak, hogy egyes igéket a „valódi” reflexív és reciprok predikátumok feltételezett osztályába soroljunk, és a fentiek alapján nem tűnik megalapozottnak az sem, hogy szükségszerűnek tekintsük ennek a morfológiának a meglétét. A (17) és a (18) típusú predikátumokat így inherensen reciproknak fogjuk tekinteni. Mindez azt is jelenti, hogy morfológiai kritériumokra támaszkodva nem tudjuk kielégítően meghatározni a két predikátumosztályt.

4. Lexikális szemantikai kritériumok

Ismert tény, hogy azon fogalmak osztálya, melyeket az arra alkalmas nyelvek az inherensen reflexív és reciprok stratégia segítségével kódolnak, nagyjából univerzális. A holland nyelv például a magyarhoz hasonlít abban, hogy létezik benne egy csak a predikátumok egy szűkebb csoportjánál megjelenő kódolási stratégia: a *zich* morféma alkalmazása.¹⁴ (22a) holland megfelelője (22b):

(22) a) *János mosakodik.*

b) *Jan wast zich.*

‘János mos zich.’

Ahogy azonban a magyarban sem használjuk az *utálkozik* igét sem a megfelelő reflexív, sem pedig a reciprok értelemben, úgy a holland *haat* ige sem jelenhet meg ebben a szerkezetben:

(23) **Jan haat zich.*

‘János utál zich.’

szándékolt jelentés: ‘János utálja magát.’

A németnek nincs a magyarhoz és a hollandhoz hasonló módon korlátozott kódolási stratégiája, a holland *zich* német megfelelője, a *sich*, meglehetősen termékenyen használható bármilyen reciprok vagy reflexív viszony kódolására (a példák forrása Plank 2004):

(iii) Az ilyen párok eléggé egyedinek tűnnek. A *leülhöz* közeli jelentéstartományba tartozó *feláll* például biztosan nem parafrázálható a *felállítja magát* kifejezéssel, holott formailag ugyanaz a viszony a két igealak között.

A *leül* és a hozzá hasonló igék lexikális szemantikájának a feltérképezése, valamint a prototipikus reflexív igékhez való viszonyuk megállapítása további vizsgálatokat kíván meg.

¹⁴ Ennek szintaktikai státuszával részletesen foglalkozik Reinhart – Reuland 1993. (22b) és (23) az ő példáik.

(24) *Johann und Thomas duzten sich.*
János és Tamás tegeztek sich
'János és Tamás tegezték egymást/tegeződtek.'

(25) *David und Goliath verletzten sich.*
Dávid és Góliát megsebesíttek sich
'Dávid és Góliát megsebesítették egymást/magukat.'

Érdekes módon azonban a kétargumentumos szerkezetet a németben is csak azok a reciprok predikátumok engedik meg, melyek, Kemmer (1993) kifejezésével élve, *eredendően kölcsönös* szituációkra utalnak (Dimitriadis 2004; Plank 2004):

(26) *Johann duzte sich mit Thomas.*
János tegezett sich Tamással
'János tegeződött Tamással.'

(27) **David verletzte sich mit Goliath.*
Dávid megsebesített sich Góliáttal
szándékolt jelentés: 'Dávid és Góliát megsebesítették egymást.'

Mindez egybevág azzal, hogy a magyar nyelvben sincs egy *megsebesítődik* alakú, reciprok jelentésű ige.

Úgy tűnik tehát, hogy azokat a fogalmakat, melyeket a magyar nyelv inherensen reflexív vagy reciprok predikátumokként lexikalizál, más nyelvek is olyan módon kódolják, melynek nyelvtani relevanciája is van. Mivel maguk a kódolási stratégiák eltérőek lehetnek az egyes nyelvekben, de ugyanakkor az érintett fogalmak köre egyetemesen többé-kevésbé állandónak tűnik (vö.: Kemmer 1993; Reinhart–Siloni 2003), jogosan felmerül az igény, hogy a közös szemantikai jegyek alapján definiáljunk egy *eredendően kölcsönös* és egy *eredendően visszaható* osztályt. Ebből az is következik, hogy a jelen céljaink szempontjából is felhasználhatnánk szemantikai jegyeket, mint osztályozási kritériumokat.

Annak, hogy ezt nem tesszük, a következő okai vannak. Elsősorban, nem teljesen világos, hogy mi az a közös szemantika, ami összefűzi ezeket a predikátumokat. Hivatkozhatunk magára a reflexív vagy a reciprok viszonyra, ez azonban önmagában még az anaforikus (1–2) és az inherens (3–4) kódolási típust sem különbözteti meg. Építhetjük a definíciót olyan konceptuális kategóriákra, mint *tisztálkodási szituációk* vagy *eredendően kölcsönös szitu-*

ációk, miként Kemmer (1993) teszi. Ezek viszont nehezen formalizálható fogalmak, és az sem biztos, hogy mindig világos intuíció áll értelmezésük mögött.¹⁵

Legalább ilyen súlyú probléma azonban az is, hogy – ahogyan azt Kemmer is megjegyzi – az egyértelműen meglévő egybeesések ellenére sem igaz az, hogy a nyelvek egységesen – a rendelkezésre álló módon – külön nyelvtani kategóriaként kódolják az „eredendően” visszaható és kölcsönös szituációkat. A magyar *védekezik* – a lentebb ismertetendő definíció alapján inherensen reflexívnek tekintett – predikátum jelentését az angol nyelv csak a névmási stratégiával tudja kódolni: *protects/defends oneself* ‘védi magát’. Hasonlóképpen, más nyelvekben is találunk olyan inherensen kódolt reflexív vagy reciprok tételeket, melyeknek viszont a magyar megfelelője nincs meg. Az óskandináv *heilsa-sk* (Kemmer 1993: 104) közvetlen magyar megfelelője a nem létező *üdvözöl-ködik* lenne, ezt a fogalmat a magyar nyelv azonban csak a névmási stratégia segítségével tudja kódolni: *üdvözlik egymást*.

Az eredendően visszaható és kölcsönös szituációk konceptuális kategóriájának és ezek prototipikus grammatikalizálódási mintáinak vizsgálata természetesen nyelvtipológiai szempontból fontos feladat. Ugyanakkor abból, hogy egy adott szituáció ebbe a tartományba tartozik, még nem következik az, hogy a rá való utalás lehetősége is az egyébként prototipikusan az ezzel a tartománnyal asszociált stratégia révén van kódolva egy adott nyelvben. Végző soron pedig az sem szigorúan meghatározott, hogy egy adott nyelvi rendszer milyen szituációkat kategorizál eredendően visszaható vagy kölcsönös szituációkként. Ennek megfelelően csak annyit állapíthatunk meg, hogy a megfelelő szemantika valószínűleg szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy egy predikátum inherensen reflexív vagy reciprok predikátumként szerepeljen a magyar (vagy bármilyen más nyelv) szótárában.

5. Az inherensen reflexív és reciprok predikátumok osztálya

Mint arra már utaltunk a 2. fejezetben, a két tárgyalt osztály megkülönböztető jegyei leginkább az argumentumszerkezet szintjéhez köthetők. Az argumentumszerkezetről az egyes elméletek különböző felfogásokat vallanak

¹⁵ A kétfajta kategorizálás közti egyfajta átmenetet képvisel például Keszler (2000), mely szerint a visszaható igék „kítható és beható jelentésűek egyszerre, mert az általuk kifejezett cselekvésnek van objektuma, de a cselekvés hatása mégsem terjed túl a cselekvő körén” (87). Ez a megfogalmazás azonban semmivel sem tűnik egzaktabbnak, mint a Kemmer-féle kategóriák mögötti tartalom.

ugyan, de ezek általában abban megegyeznek, hogy az itt tárolt információk legalább egy meghatározó része a predikátumok szemantikájából nyerhető ki. Így az inherensen reflexív és reciprok predikátumosztály definiálásához végső soron mégiscsak szemantikai intuíciókra kell támaszkodnunk. Ehhez az Alberti (1997) által javasolt metodológiát fogjuk használni: szerinte az argumentumszerkezetet illető egyetlen valamennyire megbízható szemantikai jellegű beszélői intuíció ahhoz a döntéshez való képességen alapul, hogy meg tudjuk mondani, egy adott mondat jelentése logikai következménye-e egy másikénak.¹⁶

A vizsgálható szerkezet típusok körét már bevezettük:

- (28) a) *János megborotválta magát.*
b) *János megborotválkozott.*
- (29) a) *János és Kati verik egymást.*
b) *János verekedik Kattal.*
c) *János és Kati verekednek egymással.*
d) *János és Kati verekednek.*

A reflexívek esetén adódik, hogy a tárgyas és a tárgyatlan szerkezetet vessük össze (28a–b), hiszen tárgyatlan tövű tételleket nem találunk az inherensen reflexív osztályba tartozónak vélt tételek közt. Ezen kívül, mint lentebb látni fogjuk, a (28a) és (28b) típusú szerkezetek közti szemantikai viszony megjósolható. A reciprok predikátumok esetén azonban már 4 elvileg rokonítható szerkezeti változat is rendelkezésre áll (29a–d). Arra, hogy a tárgyas szerkezetet kizárjuk a vizsgálódásunk köréből, a következő érveket tudjuk felhozni. Egyrészt, az inherensen reciprok predikátumok nagy része nem tárgyas tövű, vagy ha tárgyas tövű is, nem áttetsző a szemantikája, mint a *birkózik*, *veszekedik* vagy a *megütközik* esetén (Rákosi 2005). Másrészt a valamelyest áttetsző tételek is más típusú reciprok eseményeket jelölnek, mint tárgyas töveik (vö.: Kemmer 1993; Dimitriadis 2004). Vessük össze az alábbi két mondatot:

- (30) a) *János és Kati ötször verték meg egymást.*
b) *János és Kati ötször verekedtek meg (egymással).*

¹⁶ Alberti (1997) ezzel a módszerrel állít fel egy hierarchiát egy adott predikátumcsalád tagjai közt, ami által algoritmizálja az argumentumszerkezet meghatározását.

Míg (30b) egyértelműen öt eseményre utal, (30a)-nak van egy olyan olvasata is, amely szerint tíz verési esemény történt: ötször Kati volt az erősebb, ötször pedig János. Ezenkívül csak a (30a) alkalmas arra, hogy egy olyan eseményre utaljunk, ahol a résztvevők felváltva, esetleg valamilyen előre meghatározott módon mérnek ütések egymásra. Például Katinak egy seprűvel kell verni János fejét, Jánosnak pedig bottal Kati lábát. A *verekedik* inherensen reciprok predikátum nem tud utalni olyan eseményre, amelyben az egyes ütések ilyen módon egyértelműen elkülöníthetők egymástól. Mindezek miatt az inherens reciprok tételekre nem áll az, hogy termékenyen viszonyíthatók lennének tárgyias parafrázisokhoz.

További kérdés az, hogy a kétargumentumú szerkezetnek a névmási (29c) vagy a nem-névmási (29b) változatát használjuk-e fel. Itt most ez utóbbit választjuk, hogy elkerüljük a (31) típusú példákkal kapcsolatos szemantikai ítéleteket érintő esetleges bizonytalanságokat. Komlósy (1994: 176) megemlíti, hogy sok, legalább kétargumentumú predikátum megenged reciprok olvasatokat, még ha ezek nem is prominensek. Így nem kizárt, hogy (31a)-nak is van egy olyan olvasata, ami lényegében ekvivalens (31b)-vel:

- (31) a) *A gyerekek rendesen viselkedtek.*
b) *A gyerekek rendesen viselkedtek egymással.*

Itt azonban csak olyan, ágens-jellegű thematikus szereppel bíró predikátumokat tekintünk inherensen reciproknak, melyek a névmás jelenléte nélkül is szükségszerűen kódolják ezt a viszonyt. Ezért a (29c) típusú szerkezeteket nem használjuk fel a definíció céljaira.

Összefoglalva tehát, a következő szerkezeti változatokat fogjuk összehasonlítani:

- (32) a) *János megborotválta magát.*
b) *János megborotválkozott.*
- (33) a) *János verekedik Kati-val.*
b) *János és Kati verekednek.*

A főleg az argumentumszerkezettel foglalkozó munkákban gyakori, hogy a vonatkozó *a* és *b* szerkezeteket egymással szemantikailag ekvivalensnek teszik fel a résztvevők által viselt szerepek milyenségét illetően (a reflexívek esetén például így jár el Jackendoff (1987) vagy Reinhart–Siloni (2003); Komlósy (1992, 1994) és Alberti (1997) pedig a reciprokokról gon-

dolgozik hasonlóan). Mások azonban különböző típusú különbségekre hívják fel a figyelmet az egyargumentumú *b* és a kétargumentumú *a* változatok között.¹⁷ Az inherensen reflexív tételek esetén a számunkra legfontosabbnak azt a rendszeres jelentésbeli eltérést véljük, hogy lexikális jelentésüket illetően legalább olyan specializáltak, mint névmási parafrázisaik, és rendszeresen specializáltabbak azoknál:

- (34) a) *megborotválkozik* ‘eltávolítja az arcszőrzetét, férfi’
b) *megborotválja magát* ‘eltávolítja a szőrzetet bármely testrésztől, férfi vagy nő’
- (35) a) *meztörölközik* ‘meztörli a(z egész) testét, rendszerint törölközővel’
b) *meztörli magát* ‘meztörli valamely testrészt, bármilyen alkalmas eszközzel’

Mindezek alapján csak az egyargumentumú reflexív szerkezet jelentéséből következik szükségszerűen a kétargumentumú szerkezeté, fordítva viszont nem.

Rákosi (2005) részletes érveket hoz fel annak bizonyítására, hogy a reciprok predikátumok esetén is hasonló, az igazsághelyettesítőket is érintő különbségeket találunk az egyargumentumú és a kétargumentumú szerkezetek közt. A teljes érvelés az idézett műben megtalálható, itt most csak két érvet emelünk ki. Egyrészt, a reciprok predikátumok egy része teljes természetességgel megenged aszimmetrikus olvasatokat a diadikus szerkezetben:

- (36) *Én nem veszekedtem Jánossal, ő veszekedett velem.*

Másrészt, a második argumentumi helyen megjelenhetnek akár élettelen szereplők is, ami szintén a kétargumentumú szerkezet asszimmetriáját mutatja:

- (37) a) *János keringőzött a seprűvel.*
b) **János és a seprű keringőztek.*

Így a két vizsgált reciprok szerkezetéről (33), ugyanazt tudjuk elmondani, mint a reflexívekről: az egyargumentumú szerkezet jelentésének logikai következménye a kétargumentumúé, fordítva viszont nem áll fent ez a viszony.

Mindehhez még két megjegyzést kell hozzáfűznünk, mielőtt felállítjuk a két osztály definícióját. Egyrészt a nem-monadikus szerkezetben a számunkra releváns nem-alanyi vonzatok nem feltétlenül tárgyi vagy

¹⁷ Ezek egy része pragmatikai, más része inkább logikai jellegű. Az előbbieket Kemmer (1993), az utóbbiakat pedig Langendoen – Magloire (2003) tárgyalja részletesen.

komitatívuszi funkcióban szerepelnek. (38b)-t inherensen reflexív, (39)-et pedig inherensen reciprok predikátumnak tekintjük:

(38) a) *János begombolta magán a kabátot.*

b) *János begombolkozott.*

(39) a) *János most búcsúzkodik Katitól.*

b) *János és Kati most búcsúzkodnak.*

Emellett inherensen reciprok predikátumnak tekintünk bizonyos, az egyszerű szerkezetben kétargumentumú tételeket is (vagyis (40) és (41) minden releváns tulajdonságában hasonló (33)-hoz, kivéve a predikátum vonzatainak számát):

(40) a) *János megosztotta a vagyont Katival.*

b) *János és Kati megosztották a vagyont.*

(41) a) *János kibékítette Katit Pistivel.*

b) *János kibékítette Katit és Pistit.*

Másrészt kikötjük, hogy az alanyi argumentumnak rendelkeznie kell egy ágensi tematikus szereppel. Ez a reflexívek esetén várható is, hiszen olyan predikátumokról van szó, melyeknek alanya magán végez el valamilyen cselekvést. Az inherensen reciprok szerkezetek alanyára hasonló kikötést teszünk. Ez azt jelenti, hogy a nem-ágensi alanyú szimmetrikus predikátumokat (mint például a *hasonlít*, *egyidős*, *különbözik*) a jelen definíció értelmében nem tekintjük inherensen reciprok tételeknek. Ennek legfőbb oka az, hogy a nem-ágensi tételek nem mutatják a fent említett, igazságfeltételeket is érintő aszimmetriát. Rákosi (2005) további empirikus érveket hoz a két típus szétválasztása mellett, ezek részletes ismertetésétől itt most eltekin-tünk.

Az inherensen reflexív osztály definícióját tehát a következőképpen adjuk meg:

(42) Egy intranszitiv predikátum P_{intr} inherensen reflexív predikátum egy adott M jelentésben akkor és csak akkor, ha ebben a jelentésben $(P_{intr}\langle A \rangle \rightarrow P_{tr}\langle A, R \rangle) \ \& \ (P_{tr}\langle A, R \rangle \not\rightarrow P_{intr}\langle A \rangle)$, ahol A egy ágensi argumentum, R egy koindexált reflexív névmás, P_{tr} egy tranzitiv predikátum, mely morfológiailag rokonítható a P_{intr} intranszitiv predikátummal. Az argumentumlista-séma csak az egész osztályra nézve kötelező argumentumokat tartalmazza.

Ez a definíció egyrészt csak olyan predikátumot tekint inherensen reflexívnek, melynek jelentése jól megjósolható a tárgyas fő jelentése alapján, még hozzá olyan módon, hogy az utóbbi logikai következménye az előbbinek. Mindez azért fontos, mert mint a következő fejezetben lévő kitekintésben látni fogjuk, az inherensen reflexív predikátumok argumentumszerkezetét a megfelelő tárgyas tételek argumentumszerkezetéből vezetjük le. Másrészt (42) egyértelműen kizárja a hagyományos leíró megközelítésben rendszeresen igazi visszahatóként vagy álvisszahatóként kategorizált nem-ágensi alanyú mediális igéket. (43b) igazságából például nem következik (43a) igazsága:

- (43) a) *János megrázta magát.*
b) *János megrázkódott.*

Abban az esetben, ha az intranszitiv predikátumnak van ágensi és nem ágensi olvasata is, (42)-nek megfelelően csak az utóbbit tekintjük reflexívnek és az adott predikátumot két külön tételként vesszük fel a lexikonba. Ez leképezi azt a tényt, hogy a nem ágensi tételnek nincs meg a megfelelő tárgyas változata:

- (44) a) *A kapus rávetette magát a labdára.*
b) *A kapus rávetődött a labdára.*

(45) a) **A fény rávetette magát a falra.*

b) *A fény rávetődött a falra.*

Meg kell azonban jegyezni azt is, hogy (42)-t alkalmazva sem minden esetben kapunk egyértelmű ítéleteket. Az anyanyelvi beszélők véleménye például megoszlik abban a tekintetben, hogy (46a)-t lehet-e használni, és lehet-e logikai következménye (46b) ágensi olvasatának:

(46) a) *A kígyó összetekerte magát.*

b) *A kígyó összetekeredett.*

Az ilyen eseteket ezen bizonytalanságok miatt nem soroljuk be a reflexívek közé. A (42) értelmében reflexív predikátumok listáját (47) tartalmazza. A lista hangsúlyozottan nem a teljesség igényével készült, ezzel együtt is reprezentatívnak tekinthető:

(47) **Inherensen reflexív predikátumok**

be-/kigombolkozik, bemutatkozik, be-/kitakarózik, bezárkózik, elígérkezik, elrejtőzik, felajánlkozik, feliratkozik, felkínálkozik, hozzádörgölődik, kiegyenesedik, (le)zuhany(o)zik, (meg)borotválkozik, (meg)fé-sülködik, (meg)mosakodik, (meg-/le)mosdik, (meg)szépítkezik, (meg-/rá)támaszkodik, (meg)törölközik, mentegetőzik, művelődik, nekitámaszkodik, óvakodik, rávetődik, tisztálkodik, vakarózik, védekezik, vigasztalódik, stb.

Az inherensen reciprok predikátumok meghatározását (42)-höz hasonlóan adjuk meg (48)-ban:

(48) Egy P predikátum inherensen reciprok predikátum egy adott M

jelentésben akkor és csak akkor, ha ebben a jelentésben

$(P\langle A \rangle \rightarrow P\langle B, C \rangle) \ \& \ (P\langle B, C \rangle \not\rightarrow P\langle A \rangle)$,

ahol A és B ágensi alanyi vagy tárgyi argumentumok,

C rendszerint komitatívuszi argumentum,

A denotációja az uniója B és C denotációjának,

és P morfológiailag invariáns.

Az argumentumlista-séma csak az egész osztályra nézve kötelező argumentumokat tartalmazza.

(48) azt mondja ki, hogy egy inherensen reciprok predikátumnak van egy olyan argumentumszerkezeti változata, melyben szerepel egy rendszerint komitatívusban álló vonzat, és ennek a változatnak a jelentése a logikai következménye az egyszerű (eggyel kevesebb vonzattal rendelkező) változat jelentésének. (48) alapján a következő tételeket sorolhatjuk be az inherensen reciprok osztályba:

(49) **Inherensen reciprok tételek**

I. Tranzitív tövű képzett tételek, melyek bizonyos fokú áttetszőséget mutatnak

csókolózik, kergetőzik, magázódik, marakodik, (meg)ismerkedik, ölelkezik, sugdolózik, találkozik, tegeződik, verekedik, stb.

II. Tranzitív tövű képzett tételek, melyek nem áttetszőek

birkózik, dulakodik, érintkezik, megmérkőzik, megütközik, szeretkezik, veszekedik, vitatkozik, stb.

III. Egyéb tételek

alkudozik, békét köt, beszédbe elegyedik, beszélget, búcsúzkodik, egyesül, egyetért, egyezkedik, egyeztet, együttmarad, együttműködik, ellenségeskedik, franciázik, hadakozik, kezét fog, kibékül, kommunikál, konzultál, közösül, küzd, levelet vált, levelezik, megállapodik, (meg)barátkozik, megbeszél, megegyezik, (meg)küzd, megoszt, megvitát, osztózkodik, összebékül, összebeszél, összebújik, összeccsap, összeesküszik, összefog, (össze)házasodik, összeköltözik, párbajozik, pereskedik, randevúzik, rivalizál, sakkozik, szakít, szerelmeskedik, szerződést köt, szövetkezik, szövetséget köt, tárgyal, társalog, verseng, versenyez, viaskodik, unióra lép, stb.

Ez a felsorolás, különösen a III. kategóriára nézve, még kevésbé teljes, mint a (47)-ben található. Az *össze* előtaggal például különösen sok reciprok összetételt lehet képezni, ezekből csak néhányat soroltunk fel. Másrészt a Komlósy (1992) által a *társas tevékenység* igéiként említett tartományba szintén nagyon sok tétel tartozik, ezek közül is csak néhányat említettünk most meg (mint a *sakkozik* vagy a *beszélget*). Az (48)-ban adott definíció alapján azonban ezek összegyűjtése is elvégezhető.

6. Összegzés

Ebben a tanulmányban amellet érveltünk, hogy szükség van egy inherensen reciprok és egy inherensen reflexív predikátumosztály felállítására a

magyar nyelv leírásában, nem csupán azt a nyelvészeti hagyományt követve, mely különböző megközelítésekben ugyan, de már régóta felteszi ezen osztályok létezését, hanem azért is, mert valóban megmutatható, hogy sajátos tulajdonságokkal bírnak az így kategorizált predikátumok. Megkíséreltünk egy olyan módszert meghatározni, mely segítségével a beszélői intuíciókra hivatkozva tudjuk az osztályozást véghezvinni: a vizsgált predikátumok két jellemző vonzatkeretének a jelentését hasonlítottuk össze egymással.

Mint arra már az előző fejezetben is utaltunk, az ilyen logikai következményrelációkkal kapcsolatos intuíciók sem mindig teljesen megbízhatóak, ezzel együtt is megbízhatóbbnak véljük őket más, egyébként felmerülő és az anyanyelvi beszélőkön tesztelhető kritériumnál (mint például a *kölcsönösség* vagy a *be(nn)hatóság* fogalma). Egy szabatosan megfogalmazott leírásban azonban a két osztályt jellemző formai tulajdonságokat is meg kell tudnunk adni. Ebben a cikkben ezeknek az ismertetését nem tűztük ki célul, de röviden és kitekintésszerűen a következőkben megmutatjuk, mi alapján formalizálhatók, elsősorban az argumentumszerkezet szintjén, ennek a két osztálynak a meghatározó tulajdonságai.

A reflexíveket érintő elemzések általánosan felteszik, hogy a megismételt (32)-ben található (32b) szerkezet a (32a)-ból származtatható, még hozzá úgy, hogy a tárgyas *megborotválta* predikátum két argumentuma által külön-külön képviselt ágensi, illetve páciensi tematikus szerep egyfajta egyesítési folyamat révén egyszerre jelenik meg a tárgyatlan *borotválkozott* predikátumon.¹⁸

(32) a) *János megborotválta magát.*

b) *János megborotválkozott.*

Vagyis az alany (33b)-ben egyszerre Ágens és Páciens is. Ez egy olyan tulajdonság, mely jellemzően csak a reflexívek sajátja. Rákosi (2003, 2005, megj.e.) amellet érvel, hogy az inherensen reciprok predikátumok egyszerű változata (a megismételt (33b)) szintén egy egyesítési folyamat révén jön létre a (33a)-ban található többargumentumú változatból.

(33) a) *János verekedik Kátival.*

b) *János és Kati verekednek.*

¹⁸ Ennek az egyesítési (vagy unifikációs) folyamatnak különböző módon formalizált változatai találhatóak meg az alábbi művekben Alberti (1997), Komlósy (1992, 1994), Rákosi (megj. e.) és Reinhart – Siloni (2003).

Itt a második érintett tematikus szerep azonban nem páciensi, hanem egy a fenti művekben *partneri*-nek nevezett, az Ágensnél a tematikus hierarchián lentebb álló szerep. Mindezek miatt a kétargumentumú változat (33a) alanya egyáltalán nem, az egyargumentumú változat (33b) alanya pedig csak korlátozottan mutat páciensi tulajdonságokat.

Ebben az elemzésben így elméletileg is megalapozott módon tudjuk elkülöníteni egymástól az inherensen reflexív és reciprok predikátumokat. Ugyanakkor azt is meg tudjuk ragadni, mi a közös a két osztályban: mind az egyszerű reciprok, mind pedig a reflexív tételek egy tematikus egyesítési folyamat révén jönnek létre a szótárban. Az ilyen lexikai folyamatokról és az egyes argumentumokhoz kötött tematikus szerepek milyenségéről azonban az anyanyelvi beszélők nem tudnak közvetlen felvilágosítást adni, általánosan használható tesztstruktúrák pedig nem állnak rendelkezésünkre (lásd 8. lábjegyzet). Ezért tűztük ki jelen tanulmányban célul azt, hogy a releváns argumentumstruktúrák (32–33) jelentésének egymáshoz viszonyításán alapuló teszt segítségével próbáljuk meghatározni, milyen predikátumok tartoznak a két osztályba.

HIVATKOZÁSOK

- Alberti, Gábor 1997: *Argument selection*, Frankfurt am Main, Peter Lang.
- Dimitriadis, Alexis 2004. december 16.: *Discontinuous reciprocals*, kézirat, Utrecht, Utrecht Institute of Linguistics OTS.
- Faltz, Leonard 1997: *Reflexivization: A study in universal syntax*, doktori disszertáció, University of California at Berkeley.
- Fejős Edina 2005: A mediális ige kategóriája a régebbi magyar nyelvtanokban, in Sinkovics Balázs szerk. *LingDok4: Nyelvész-doktoranduszok dolgozatai*, Szeged, SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, 69–87.
- Grétsy László–Kovalovszky Miklós szerk. 1980: *Nyelvművelő kézikönyv I*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Jackendoff, Ray 1987: The status of thematic relations in linguistics theory, *Linguistic Theory* **18**, 369–411.
- Kemmer, Suzanne. 1993. *The middle voice* (Typological Studies in Language 23), Amsterdam, John Benjamins.
- Keszler Borbála szerk. 2000: *Magyar Grammatika*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

- Komlósy András 1992: Régensek és vonzatok, in Kiefer Ferenc szerk. *Strukturális magyar nyelvtan 1, Mondattan*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 299–528.
- Komlósy, András 1994: Complements & Adjuncts, in Kiefer, Ferenc–É. Kiss, Katalin szerk.: *The syntactic structure of Hungarian*, Syntax and Semantics **27**, San Diego, Academic Press, 91–178.
- Laczkó Tibor 2000: A melléknévi és határozói igeképzők, in Kiefer Ferenc szerk. *Strukturális magyar nyelvtan 3, Morfológia*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 409–452.
- Langendoen, D. Terence–Joël Magloire 2003: The logic of reflexivity and reciprocity, in Andrew Barss szerk. *Anaphora – A reference guide*, Oxford, Basil Blackwell, 237–263.
- Plank, Frans 2004. szeptember: *The regular and the extended comitative construction, illustrated from German*, kézirat, Universität Konstanz.
- Rácz, Endre szerk. 1991: *A mai magyar nyelv*, Budapest, Tankönyvkiadó.
- Rákosi, György 2003: Comitative arguments in Hungarian, in Willemijn Heeren–Dimitra Papangeli–Evangelia Vlachou szerk. *Uil-OTS Yearbook 2003*, Utrecht, Uil-OTS, 47–57.
- Rákosi György 2005: Diadikus reciprok predikátumok a magyarban, in Sinkovics Balázs szerk. *LingDok4: Nyelvész-doktoranduszok dolgozatai*, Szeged, SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, 127–149.
- Rákosi György megj.e. Inherent reflexive and reciprocal predicates in Hungarian: each to their own argument structure, in Ekkehard König–Gast Volker szerk. *Reciprocals and reflexives: Cross linguistic and theoretical explorations. Trends in linguistics*, Mouton de Gruyter.
- Reinhart, Tanya 2000: *The Theta System: Syntactic realisation of verbal concepts*, OTS Working Papers in Linguistics, University of Utrecht, <http://www.tau.ac.il/~reinhart>
- Reinhart, Tanya–Eric Reuland 1993: Reflexivity. *Linguistic Inquiry* **24**, 657–720.
- Reinhart, Tanya–Tal Siloni 2003. május: *Thematic arity operations and parametric variations*, OTS Working Papers in Linguistics, University of Utrecht, <http://www.tau.ac.il/~reinhart>
- Siloni, Tal 2001: Reciprocal verbs, in Yehuda N. Falk szerk. *Proceedings of the Israel Association of Theoretical Linguistics* **17**, <http://atar.mscc.huji.ac.il/~english/IATL/17>
- Tompá József szerk. 1961: *A mai magyar nyelv rendszere I*, Budapest, Akadémiai Kiadó.